

КРИМІНАЛІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Софілканич О.В.,

аспірант Національної академії внутрішніх справ

Сьогодні діяльність підрозділів Державної служби боротьби з економічними злочинами МВС України як суб'єктів забезпечення економічної безпеки держави привертає увагу багатьох науковців і практиків. Це зумовлено тим, що доволі небезпечною загрозою розвитку країни є криміналізація економіки, як один із основних факторів підриву основних підвалин її розвитку. За останні роки ситуація з економічною злочинністю в Україні залишається складною. Це зумовлено не лише економічною кризою, а й ставленням людей до державної та приватної власності, до участі у створенні загальнодержавних цінностей, бажанням окремих осіб швидко і без зайвих для себе витрат збагатитися за рахунок незаконних і швидких прибутків. Не випадково, що економічна сфера викликає все більшу зацікавленість організованої злочинності. Особливості виявлення, розкриття й досудового розслідування економічних злочинів та запобігання їх вчиненню зумовлені необхідністю створення належної інформаційної доказової бази саме на початковому етапі виявлення їх ознак в зв'язку із швидким зникненням або знищенням матеріальних слідів, втратою ідеальних слідів, що зберігаються в пам'яті очевидців. Такий стан потребує від науки криміналістики розроблення нових і ефективних рекомендацій для прийняття оперативними співробітниками, слідчими, прокурорами правильних рішень, запровадження в оперативну й слідчу практику нових розробок, які сприятимуть високій інтенсивності й результативності здійснення оперативно-розшукових заходів, слідчих (розшукових) та інших дій з пошуку й виявлення джерел інформації, отримання доказів, перевірки типових версій, встановлення суб'єктів кримі-

нального правопорушення й доведення їх провини під час здійснення кримінального провадження.

Для правильної кваліфікації економічного злочину та обрання криміналістичних засобів і методів його своєчасного виявлення й досудового розслідування з врахуванням всіх особливостей важливе значення має вироблення єдиних підходів до визначення економічних злочинів в їх кримінально-правовому та криміналістичному розумінні. На це вказують у своїх працях, в дисертаційних й інших монографічних виданнях та в окремих наукових статтях відомі вітчизняні вчені, зокрема, О.М. Бандурка, А.Ф. Волобуєв, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, В.В. Лисенко, Г.А. Матусовський, В.М. Попович, В.В. Тищенко, С.С. Чернявський, та багатьох інших науковців.

З оприлюдненням результатів нових наукових досліджень, виходом нових наукових статей стає усе більш очевидним, що сучасні досягнення науки й техніки залишатимуться лише потенційно значущими для розвитку криміналістики, якщо не буде забезпечена практична реалізація їх можливостей, тобто якщо законодавцем не буде вирішеним питання про їх допустимість і порядок застосування у кримінальному провадженні, в оперативно-розшуковій діяльності, якщо недосконалою залишатиметься організація їх використання, не будуть створені матеріально-технічні умови, якщо суб'єкти виявлення, попередження, розкриття й розслідування злочинів, котрими виступають слідчі, прокурори, оперативні співробітники, експерти, не матимуть належних криміналістичних знань, які є найважливішим елементом їхньої професійної підготовки. Разом з тим, для вітчизняної криміналістики характерними є приклади, коли результати її розробок десятиліттями не знаходять застосування на практиці, оскільки відсутнє раціональне, збалансоване поєднання необхідних для цього правових і організаційних умов.

Різде загострення проблеми боротьби з економічною злочинністю ставить перед наукою криміналістикою і правозастосовною практикою низку нових завдань, розв'язання яких часто потребує нетрадиційних підходів, оскільки багато які з відомих раніше криміналістичних методик стали на цей час не достатньо ефективними. Водночас основоположним залишається принцип

боротьби із злочинністю, зокрема, й економічною, дотримання якого надзвичайно важливе за будь-яких соціально-економічних умов та відносин. Це відомий принцип невідворотності покарання винних за вчинений злочин. В галузі економічних відносин цей принцип треба розглядати ширше – невідворотність за вчинене правопорушення взагалі, оскільки в діяльності суб'єктів господарювання переходить від адміністративних і цивільно-правових порушень до злочинів інколи досить умовні. Практична реалізація цього принципу передбачає безумовне виявлення, розкриття й розслідування кожного факту протиправних дій в сфері економіки. Якісні зміни у структурі економічної злочинності викликають необхідність пошуку нових рішень і активних заходів для вирішення проблем удосконалення діяльності правоохоронних органів з протидії економічній злочинності. Значне місце у вирішенні цих проблем займає криміналістика, соціальною функцією котрої є озброєння органів досудового розслідування і суду сучасними методами пошуку істини в кримінальному судочинстві.

Своєрідний феномен сучасної злочинності в сфері економіки полягає в тому, що поряд з традиційними формами, які збереглися з часів адміністративно-командної системи, наприклад, розкрадання чужого майна, зловживання службовим становищем, ухилення від податків та ін., водночас виникають нові, надзвичайно небезпечні види економічних злочинів, такі як легалізація коштів та майна, здобутих злочинним шляхом, фіктивне підприємництво, фіктивне банкрутство, ухилення від повернення виручки в іноземній валюті та інші, а також відбувається модифікація відомих способів вчинення злочинів, зокрема, розкрадання банківських коштів шляхом підроблення авізо, розкрадання грошей шляхом підроблення банківських пластикових карток, численні способи витонченого шахрайства з фінансовими ресурсами тощо. Особливо небезпечного характеру і великих розмірів набувають зловживання шляхом незаконного втручання в роботу електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж потужних банківських установ та крупних підприємств, а також із злочинним використанням бухгалтерського обліку для приховування незаконних виробничо-фінансових операцій. Дослідники

цієї проблеми звертають увагу на те, що певні види економічних злочинів можуть поєднуватись між собою, бути взаємопов'язаними, а їх розкриття та розслідування потребує комплексного підходу і тому пріоритетним напрямом формування методик розслідування економічних злочинів є їх систематизація за галузеву ознакою, тобто залежно від певної сфери економічних відносин (фінансова сфера, споживчий ринок тощо); за способом вчинення злочину (обман, привласнення, підробка документів та ін.), а також з огляду на професійні ознаки суб'єкта злочину (матеріально-відповідальні особи, підприємці, службовці та ін.). Пошук закономірностей організації пошуково-пізнавальних процесів, властивих економічним злочинам в цілому, є актуальною проблемою криміналістичної методики [1, 2].

Для розробки основ криміналістичного забезпечення виявлення й досудового розслідування економічних злочинів важливого значення набуває їх криміналістична класифікація. Це є необхідною умовою побудови системи методик розслідування, розроблення конкретних тактичних прийомів і рекомендацій з проведення окремих слідчих (розшукових) дій, рекомендацій із застосування під час розслідування економічних злочинів окремого виду певних спеціальних знань тощо.

В розробленні криміналістичних засобів протидії економічним злочинам важливо враховувати ту обставину, що такі злочини майже завжди вчиняються групою, а в багатьох випадках – високо організованою групою осіб і зазвичай це певна сукупність злочинів, кожний з яких спрямований на досягнення загальної для них мети. Така сукупність економічних злочинів становить своєрідні технології злочинного збагачення, коли один вид злочинів є необхідним елементом підготовки або приховування іншого кримінального правопорушення. Ці технології поєднують в собі комплекси взаємопов'язаних злочинів проти власності, господарських, "комп'ютерних" злочинів і набувають ознак системної діяльності. З урахуванням цього, дослідники проблеми криміналістичної характеристики повинні враховувати, що криміналістична характеристика економічних злочинів визначається не лише їх кримінально-правовою характеристикою, а й збіжністю окремих важливих для розслідування ознак, що визначають ти-

повість методик їх розслідування. Такими ознаками в окремих випадках є: спосіб скоєння економічного злочину, специфіка галузі економіки (кредитно-банківська сфера, сфера оподаткування, зовнішньоекономічна), характеристика предмета злочинного посягання тощо [2, 265].

Даючи характеристику економічних злочинів організованої злочинності, виходять з того, що це в усіх випадках систематично і тривало здійснюване під прикриттям легальної господарської діяльності протиправне діяння в економічній сфері. Відповідно, в цьому випадку треба враховувати, що злочин може вчинятися як під загрозою застосування насилля по відношенню до суб'єктів господарювання з боку організованого злочинного угруповання, так і самим суб'єктом господарювання, що входить до складу організованої групи, із корисливого умислу. Можна погодитися з нашими білоруськими колегами в тому, що суб'єктами економічних злочинів в сучасних умовах можуть бути: юридичні особи; фізичні особи, що професійно виконують роботу економічного характеру; організовані злочинні співтовариства та групи; суб'єкти господарювання зарубіжних країн, громадські, урядові і неурядові організації та установи, спецслужби, державні органи, що вступають в економічні відносини [3, 166-167]. На підприємствах різних форм власності в процесі господарської діяльності вчиняються різноманітні економічні злочини. Їх можуть вчиняти як навмисно, так і внаслідок невміння здійснювати виробничу, комерційну діяльність, внаслідок поганого знання законодавства, безвідповідальності і безгосподарності. Останні з названих обставин широко використовують представники організованих злочинних угруповань. Характерним для організованої економічної злочинності є те, що у багатьох випадках економічні злочини вчиняють за участю працівників органів державної влади та управління, колишніх, а інколи й діючих представників правоохоронних органів, що значно підвищує небезпеку таких злочинів для суспільства і створює труднощі для їх виявлення, розкриття й досудового розслідування.

За всього різноманіття економічних злочинів та способів їх вчинення вони мають спільну основу, котра визначає та зумовлює й спільність підходів до боротьби з ними. Це дає змогу фахі-

вцям розробити відповідні методики з виявлення, припинення, розкриття й розслідування злочинів та їх профілактики. Отже, спираючись на криміналістичні положення, можна розробляти загальну та окремі методики виявлення, розкриття та розслідування економічних злочинів, запобігання їх вчиненню, рекомендації із збирання та використання доказів у доказуванні за кримінальними провадженнями як під час досудового розслідування, так і судового розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чернявський С.С. Концептуальні засади комплексної методики розслідування фінансового шахрайства / С.С.Чернявський. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<http://docs/googl.com/viewer?a=v&q=cache>.

2. Алферов С.Н. Некоторые аспекты криминалистической характеристики экономических преступлений в современных условиях / С.Н.Алферов, М.Ю.Будзиевский // Общество и право, 2010. – № 4. – С.264-269.

3. Моисеенко Е.Г. Экономическая безопасность как основа комплексной оценки и системного противодействия экономической преступности / Е.Г. Моисеенко // Теоретическое и правовое обеспечение реформы в сфере борьбы с преступностью в республике Беларусь: Материалы международной научно-практической конференции (Минск, 22-23 апреля 1999 г.). – Минск : "Право и экономика", 1999. – С.164-169.

Науковий керівник – Іщенко Андрій Володимирович, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики й судової медицини Національної академії внутрішніх справ.